

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Rettenetes Zaddam

Tartozom Makkai Ádámnak egy verssel. Egy verssel, amely neki, róla szól. Elhatároztam ugyanis, hogy mind a négy szellemóriásnak írok egy-egy verset, aki komolyan vett engem megboldogult ifjúkoromban is (milyen nehéz ezt így most leírni, abba a korba érve, amikor egy valamirevaló poeta már vagy halott, vagy halhatatlan). Faludy Györgynek már megírtam 2000. november 16-án (onnan tudom pontosan a dátumot, hogy a vers a *Bécs, 2000. november 16.* címet viseli), Kányádi Sándornak 2003-ban (*Ha mit még hátrahagynunk*). Hátra van még Kertész Imre és Makkai Ádám. Ezt a két verset már szinte másfél évtizede halogatom, mert tizennyolc éve annak, hogy nem szeretek verset írni, és mindent kitalálok, hogy ne is írjak. Kertész Imrével szemben nincs akkora lelkifurdalásom, ugyanis számára volt egy mágikus beszólásom. Mikor 2000-ben, a Herder-díjkiosztót követően a bécsi Sacherben koccintottunk, azt mondtam: legközelebb a Nobel-díjra iszunk. Akkor keserűen kinevetett, aztán másfél év múlva megkövetett, és a felesége, Magdi néni számtalanszor elújságolta ezt a kis szösszenetet.

Makkai Ádámmal szemben viszont van némi lelkifurdalásom, bár enyhíti az a tény, hogy ő meg az önéletrajzi regényével tartozik nekem. Én javasoltam ugyanis neki második kolozsvári látogatásakor, 2010-ben, hogy írja meg különleges és izgalmas életét, hadd legyen még egy olyan csodakönyvünk, mint a *Pokolbéli víg napjaim*, Faludy György remekműve. Ádám bátyám neki is veselkedett nagy lelkesen, és gyorsan meg is írta a két első fejezetet, én meg majd' elaléltam a gyönyörűségtől. Ám minden jel arra mutat, hogy a hátralévő fejezetekre több időt szán, mert már hét év eltelt, és nem jelentkezett a folytatással, s valahányszor fölhozom a témát, elodázza a megírást. Tudom, tudom, jó munkához idő kell...

Nos, a versemhez is...

Makkai Ádám 2002-ben keresett meg, írt egy mailt, amelyben közölte velem, hogy én zárom az *In Quest of the Miracle Stag* [A csodaszarvas nyomában] című kétkötetes, 2356 oldal terjedelmű, angol nyelven megjelenő magyar költészeti antológiát. Az antológia az ősköltészettel indul, és veled végződik, írta. Micsoda szörnyű vég, kacagtam föl én, miközben alig bírtam dagadó májamat visszagyűrni a helyére.

Makkai magiszter akkortájt még Chicagóban oktatta anyanyelvükre az ánglusokat, s mint kiderült, erdélyi gyökerei ellenére az idáig csak egyszer járt Erdélyben, akkor is futólag, egy konferencia erejéig. A kilencvenéves Faludy Györgyöt is elhoztuk és meghordoztuk Erdélyben, hát akkor egy hatvankilenc éves fiatalember kalandtúrájának mi akadályá lenne? 2004 júniusában, Budapesten végre személyesen is megismerkedhettem vele és a búbájós Arany Ágnes asszonnyal, s nekivágtunk Erdélynek, ahol egy gyönyörű hetet töltöttünk. Az egzotikus Odüsszeusz-házaspárra – így hirdettük meg a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi (pontosabban árkosai) eseményt – rengetegen voltak kíváncsiak. A kolozsvári teremben – megszámloltuk – 264 ember szorongott, és mintegy félszázan egyszerűen nem fértek be. A Makkai család református, a híres püspök-író, Makkai Sándor, az *Ördögsekér* című csodálatos regény szerzője Makkai Ádám édesapjának a nagybátyja volt. Úgyhogy a református kollégium diákjainak énekkara volt a meglepetés, amivel köszöntöttük a világhírű uraságot, a legénykéek mind egy szálig Bocskai-öltönyben feszítettek, el is fátyolosodott a szeme a meghatottságtól, pedig általában olyan fegyelmezett, mint egy angol lord.

Ágnessel Hongkongban, 1989-ben

S jutna még eszembe számos szebbnél szebb emlék, de ez az írás csak részben szándékszik érzelmes napló lenni. Mindenesetre nagy boldogság volt, amikor Makkaiék hazaköltöztek Budapestre. És nagy öröm volt, amikor Kossuth-nagydíjjal tüntették ki, majd néhány hónapra rá a Szent István-renddel is. Megkésve bár, de a nemzet elismerte Makkai Ádám szellemének hatalmasságát.

Megkésve – ezen van a hangsúly. Szinte három évtizeddel a rendszerváltás után. És ez az elismerés a díjak szintjén történt meg, de sajnos a nagyközönség még mindig nem ismerhette meg Makkai Ádám munkásságát, és a szakma is elhanyagolja. Itt most megragadom az alkalmat, hogy föl hívjam a figyelmet – ha valaki nem vette volna észre –, hogy nagyon furcsa ám ez a rendszerváltozás utáni kánon. Annak idején, a nagy eufóriában azt hittük, végre elérkezett az igazság és az igazi szabadság korszaka. Történelmünkben először semmilyen cenzúra nem gátolja többé a szólás- és a művészi szabadságot. Végre újra értékelhetjük irodalmunk egészét, a kezdetektől napjainkig, kiselejtezhethetjük azokat, akiket valamiféle ideológia – leginkább a kommunizmusé – helyezett a polcra, és az ideológiai okokból eltussolt nagy alkotók, remekművek végre ismét reflektorfénybe kerülnek. Illyés Gyula szóhasználatában az ötágú síp metaforája a szétszabdalt magyar irodalmi életet jelölte, ebből az egyik ág az emigráció irodalma volt. Miben is reménykedett Illyés? „A magyar irodalom ötágú síp, összehangolatlan. Eléri-e még vajon a mi nemzedékünk, hogy egy jó munka mind, e nemcsak külön-külön, de más és másként is szóló sípot egyszer ismét összehangolja, illetve az eldugulástól megmenti.” A rendszerváltást követően megvoltak a feltételek arra, hogy a síp ismét egyágú legyen. Egy évtizeden keresztül mindenki az összmagyar irodalom fogalmát szajkózta, mégsem

valósult meg az újraértékelés, az újrakanonizálás, az indexre tett nyugati emigránsok igazi rehabilitálása. Ott van például a legkiválóbb eset, Faludy György, az emigráció irodalmának legnagyobb ikonjává. A Villon-balladák százezrek, a *Pokolbéli víg napjaim* pedig tízezrek kultuskönyve volt, magyar költő életében ilyen irdatlan példányszámmal nem dicsekedhetett, mint Faludy, akit ráadásul Költőfejedelmnek nevezett mindenki. Az olvasók bálványozták és ünnepezték az évtizedes emigrációt követően hazaköltözött poétát, a szakma viszont teljességgel mellőzte. Nem írtak róla kritikákat, tanulmányokat az irodalmi folyóiratokban, egyszerűen úgy tettek, mintha nem is létezne. Ha szakmai körökben megemlítted a nevét, az okosok legyintettek: kommersz költő, a karizmája adja el értéktelen műveit. Ha valaki politikai-ideológiai okokra hivatkozna, érvelése nem igazán állna meg a lábán. Faludy szociáldemokrata volt, nem állt messze a liberalizmustól, de az *Óda a magyar nyelvhez* című gyönyörű költeményt is ő írta, s igazából mindkét oldal megtalálhatta benne, amit keresett, ellenben egyik érdekeit sem sértette, nem politizált, nem bántott senkit. Úgyhogy alapos a gyanúm, hogy a szakma ridegségének az irigység, a féltékenység és a piac féltése volt az oka. És nem csak Faludy György esetében merül föl ez a gyanú. Ott van a kortárs erdélyi irodalom legnagyobbja, Kányádi Sándor, aki Magyarországon is szédületes népszerűségnek örvendett és örvend, Faludy mellett az egyetlen költő, akinek eladási mutatói még a félszáz ezer példányt is meghaladják. A kanonizáló folyóiratokban, a bölcsészlaborokban az ő nevét sem láttuk sűrűn, miközben eladhatatlan és befogadhatatlan alkotók tucatjairól oldalak százait írták tele, és egyetemi szemináriumok tucatjainak témáját képezték.

Az emigráció irodalma tele volt egzotikus figurákkal, izgalmas alkotókkal és remekművekkel. A kiváló életművek „tálalására” ráadásul kézenfekvő marketing-lehetőségek voltak. Például Makkai Ádám és Arany Ágnes közönségtalálkozóját az alábbi vidámsággal reklámoztam meg Kolozsvárott:

AZ ODÜSSZEUSZ HÁZASPÁR

Makkai Ádám

Ignác Rózsa fia, Makkai Sándor unokaöccse és keresztfia, költő és antropozófus, világhírű nyelvész, a Chicagói Univerzitás emeritus professzora, az angolok angolra tanítója, a Hongkongi és a Szingapúri Egyetem és nemkülönben a maláj királyfi nyelvtanára, a legnagyobb angol nyelvű magyar költészeti antológia, *A csodaszarvas nyomában* létrehozója

és neje,

Arany Ágnes

író, műfordító, képzőművész, nyelvész, az orosz és a kínai-mandarin nyelv mestere, a Waldorf-pedagógia szakértője, *A csodaszarvas nyomában* című mega-antológia szerkesztője, az Atlantis-Centaur Inc. Kiadó igazgatója, a Hongkongi Egyetem tanára, Makkai Ádám hű társa az ázsiai, afrikai és amerikai kóborlásokban.

Mint már említettem, nem lehetett beférni a terembe, hiszen mely irodalomkedvelő ne lenne kíváncsi ilyen egzotikus alkotókra? Ugyanolyan kíváncsiak lettek volna Budapesten vagy Magyarországon bármely városában is. Makkai Ádám, fajsúlyos életművével és rendkívüli karizmájával pedig bizonyára állt volna rendelkezésre, hiszen nem kellett sokat gyözködnöm, kétszer is jött szívesen Kolozsvárra, a világ másik feléről is. És aki egyszer részt vesz egy Makkai-közönségtalálkozón, az egy életre hívévé válik ennek a szenzációs úrnak, aki több mint húsz nyelvet beszél, ha úgy adódik, szanszkritül is szaval, kilenc nyelven ír verset, és egyáltalán, földöntúli műveltségről és hihetetlen eredetiségről tesz tanúságot, miközben fanyar humora és öniróniája egy perc erejéig sem

lankad. És a bővös utazás, melyet ilyenkor elindít, a hazavitt könyvekben folytatódik, amikor olvasod, és döbbenet teszted föl a kérdést: hogyhogya én erről eddig nem hallottam?... És miért?

Hát azért, mert senkiben sem mutatkozott hajlandóság sem őt, sem a többi emigráns nagyságot publikálni és menedzselni, annak ellenére, hogy nem igazán lett volna ennek piaci kockázata, sőt. Annak ellenére sem, hogy az emigráció szerzői magyar mércével számítva igen tisztos fizetésükből, nyugdíjukból, megtakarított pénzükből szívesen áldoztak volna erre a célra, teljes egészében kiküszöbölve az anyagi bukás lehetőségét. Nem, Magyarországon egy szótárakra, nyelvészeti művekre specializálódott kiadó publikálta csak Makkai Ádámot – baráti alapon –, egy olyan szakkiadó, melynek nem voltak eszközei a szépirodalom menedzselésére. Két legutóbbi versválogatása pedig Kolozsvárott, az általam igazgatott kis kiadónál és egy sepsiszentgyörgyi művészkiadónál jelent meg.

Még a Kossuth-nagydíj után sem kereste meg egyetlen nagy kiadó sem.

Itt be is fejezem, mert úgy hiszem, amit eddig leírtam, önmagáért beszél. Nem kell érveket felsorakoztatnom, hogy a magyar irodalom térképét hiányosan és hamisan rajzolták meg azok, akik megrajzolták – és nem feltétlenül minőségi kritériumok alapján húzták meg a vonalakat.

Illendő ilyenkor egy találó idézetet bemásolni. *Az Erő* című opusból választottam egy keserű szonettet:

Fekete lyukból dől az anti-versek
öntagadó lírája hosszú sorban,
pozitív kedv negatív hitre robban:
naprendszerünkben úgyszincs mit keressek.
Tejútunk húszmilliárd éves korban
tudtomra adta: itt a múlt-keservek
csontvázain végképp nincs, kit szeressek.
Pszichiáter csuklik, hörögve fortyan,
s kajánul dörgi: „e földi szerelmek,
miket magával hurcol agg s a gyermek,
esőcseppek a szürke, földi porban.”
Elkelne tán kíváncsi, vizsla jelnek
a bánat, melyet lyukaim benyelnek,
ha hamvaim más bolygókra sodortam?

Magyarázattal tartozom még a vérfagyasztó címért, melynek magyarázatát, gondolom, írásom kezdete óta várja a nyájas olvasó. Nos, csak *captatio benevolentiae* volt. Így szokta aláírni Makkai Ádám a nekem címzett leveleit, és büszke vagyok, mert száznál is több van belőlük.